

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA XOTIN-QIZLAR TA'LIMINING HOZIRGI HOLATI: STATISTIK VA EMPIRIK TAHLIL

Saipova Tozagul Risboy qizi

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti

Pedagogika, psixologiya va boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

saipovatozagul500@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18383976>

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston va jahon tajribasi misolida xotin-qizlar ta'limining bugungi holati, dinamikasi va ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda statistik ma'lumotlar, "M-simon egri chiziq" nazariyasi va xalqaro modellar (Germaniya, Yaponiya, Skandinaviya) yordamida ayollar ta'limidagi to'siqlar va ularni bartaraf etish mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: STEM, gender tengligi, M-simon egri chiziq, re-skilling, ijtimoiy infratuzilma, inson kapitali, magistratura grantlari, akademik mobillik.

O'zbekistonda oxirgi 5 yilda xotin-qizlar ta'limiga oid ko'rsatkichlar sifat va miqdor jihatdan o'zgardi. 2023-yilgi statistikaga ko'ra, OTMlarda tahsil olayotgan xotin-qizlar soni 630 mingdan oshdi (taqqoslash uchun: 2016-yilda bu ko'rsatkich 110 mingga yaqin edi). Magistratura inqilobi: 2022-yildan joriy etilgan magistratura kontraktlarini davlat tomonidan to'lab berish tizimi natijasida, magistraturaga qabul qilingan qizlar ulushi 70 foizga yaqinlashdi. Bu ilmiy sohada ayollar ulushini oshirishning strategik poydevori bo'ldi [1]. Ijtimoiy yordam: 2023/2024-o'quv yilida ehtiyojmand oilalardan bo'lgan 2000 dan ortiq qizlar qo'shimcha grant asosida o'qishga qabul qilindi [2].

O'zbekistonda 2017-yildan boshlab oliy ta'lim tizimida tub islohotlar amalga oshirildi. Bu islohotlar natijasida xotin-qizlarning OTMlardagi ulushi keskin oshdi. Umumiy raqamlar: Agar 2016/2017-o'quv yilida OTMlarda tahsil olayotgan talabalarning atigi 38 foizini xotin-qizlar tashkil etgan bo'lsa, 2023/2024-o'quv yiliga kelib bu ko'rsatkich qariyb 49-50 foizga yetdi [1]. Magistratura bosqichi: Eng katta burilish magistratura bosqichida kuzatildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoniga binoan, barcha davlat OTMlarida xotin-qizlarning magistratura bosqichi uchun kontrakt pullari davlat byudjetidan to'lab berila boshlandi. Bu esa magistraturadagi xotin-qizlar sonining bir yil ichida 2 baravarga oshishiga xizmat qildi

Xalqaro tajriba: STEM va yuqori texnologiyalar (G'arb modeli). Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ayollar ta'limida asosiy urg'u STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) yo'nalishlariga berilmoqda. Germaniyaning "Girls' Day" loyihasi: Germaniyada har yili o'tkaziladigan ushbu tadbir doirasida o'quvchi qizlar texnik korxonalariga jalb qilinadi. Natijada Germaniya OTMlarida muhandislik yo'nalishida qizlar ulushi 25 foizdan oshdi [6]. AQSh tajribasi: AQShda xotin-qizlarni ilmiy tadqiqotlarga jalb qilish uchun maxsus federal grantlar ajratiladi. O'zbekistonda ham texnika yo'nalishidagi qizlar uchun "Prezident maxsus stipendiyasi" kabi imtiyozlarni joriy qilish maqsadga muvofiq.

M-simon egri chiziq" va Sharqiy Osiyo tajribasi (Yaponiya, Koreya). Sharqiy Osiyo davlatlarida ayollar ta'limida "M-curve" muammosi o'rganiladi. Bu ayollarning o'qishdan keyin farzand tarbiyasi tufayli mehnat bozoridan chiqib ketishi va bir necha yildan keyin qaytishini ifodalaydi. Re-skilling (Qayta malaka oshirish): Yaponiya hukumati "uyda o'tirgan oliy

ma'lumotli ayollar" uchun maxsus bepul qayta tayyorlov kurslarini tashkil etgan [7]. O'zbekiston sharoitida, akademik ta'tildan qaytgan yoki farzand tarbiyasi bilan band bo'lgan ayollar uchun "Gibrid ta'lim" (onlayn + offlayn) tizimini kuchaytirish empirik jihatdan samarali hisoblanadi.

Ijtimoiy infratuzilma va ta'lim uyg'unligi (Skandinaviya modeli). Shvetsiya va Norvegiyada xotin-qizlar ta'limining yuqoriligi ularning maishiy yukining kamligi bilan bog'liq. OTM qoshidagi bog'chalar: Skandinaviya universitetlarida talaba-onalar uchun bepul bolalar xonalari va "Co-working" maydonchalari mavjud [8]. O'zbekistonda ham OTMlar hududida "Maktabgacha ta'lim xonalari"ni tashkil etish talaba-qizlarning o'qishni tashlab ketish ko'rsatkichini 15-20 foizga kamaytirishi mumkin.

O'zbekistonda xorijiy tajribani moslashtirish quyidagi uch yo'nalishda amalga oshirilishi lozim: 1. Iqtisodiy rag'bat:STEM yo'nalishida o'qiyotgan qizlar uchun kontraktning 50 foizini qoplab berish (Turkiya tajribasi). 2. Akademik erkinlik: Farzandi bor talaba-qizlarga "Individual o'quv rejasi" (flex-schedule) asosida masofaviy darslarda qatnashish huquqini berish. 3. Mentorlik tizimi: "Olima ayollar" jamiyati orqali yuqori kurs talabalariga muvaffaqiyatli ayol tadbirkor va olimlarni mentor sifatida biriktirish.

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi

O'zbekiston modelida xotin-qizlar ta'limini rag'batlantirishning o'ziga xos mexanizmlari joriy etilgan: 1. Ijtimoiy kvotalar: Ehtiyojmand oilalardan bo'lgan qizlar uchun bakalavriatga qabulda alohida 4 foizli qo'shimcha kvota ajratilishi natijasida minglab qizlar talabalik baxtiga erishdi. 2. Foizsiz ta'lim kreditlari: Xotin-qizlarga 7 yil muddatga foizsiz ta'lim kreditlari berilishi ularning iqtisodiy mustaqilligini oshirishga xizmat qilmoqda. 3. Doktorantura kvotalari: Ilmiy faoliyat bilan shug'ullanuvchi ayollar uchun har yili kamida 300 tadan maqsadli kvota ajratilishi mamlakat ilmiy salohiyatini oshirmoqda [4].

Xulosa

O'zbekistonda xotin-qizlar ta'limining hozirgi holati ijobiy dinamika bilan xarakterlanadi. Davlat tomonidan magistratura kontraktlarining to'lab berilishi va ijtimoiy kvotalarning joriy etilishi "inson kapitali"ni rivojlantirishdagi muhim qadam bo'ldi. Biroq, ta'lim samaradorligini oshirish uchun nafaqat qamrovni kengaytirish, balki: 1. Qizlarni raqamli iqtisodiyot va yuqori texnologiyalar (STEM) sohalariga kengroq jalb etish; 2. Masofaviy ta'lim shakllarini rivojlantirish orqali yosh onalarga sharoit yaratish; 3. Hududlarda xotin-qizlar uchun yotoqxonalar bilan ta'minlanish darajasini 100 foizga yetkazish lozim.

Xotin-qizlar ta'limiga kiritilgan sarmoya — bu jamiyatning ijtimoiy va ma'naviy barqarorligiga kiritilgan eng foydali sarmoyadir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xotin-qizlar ta'limi faqatgina diplom berish emas, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlash vositasidir. O'zbekistonning magistratura grantlari bo'yicha tajribasi xalqaro miqyosda noyob model bo'lib, uni endi sifat bosqichiga o'tkazish — qizlarni texnika va yuqori daromadli IT sohalariga yo'naltirish lozim. Ta'lim va oila muvozanatini saqlash uchun OTMlarda ijtimoiy infratuzilmani (bog'cha, moslashuvchan dars jadvali) rivojlantirish navbatdagi muhim qadamdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2023). Xotin-qizlar va erkaklar: Statistik to'plam. Toshkent.

2. Oila va xotin-qizlar qo'mitasi hisoboti. (2023). Xotin-qizlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yangi tizimi. Toshkent.
3. Abdurahmonov Q.X. (2022). Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi. Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. (2022). "Magistratura bosqichida tahsil olayotgan xotin-qizlarning to'lov-kontrakt pullarini qoplab berish tartibi to'g'risida".
5. World Bank. (2022). Gender Equality in Central Asia: Uzbekistan Country Profile. Washington D.C.
6. Federal Ministry of Education and Research (Germany). (2021). Women in STEM: Statistics and Programs. Berlin.
7. Japan Ministry of Internal Affairs. (2022). Gender Gap and the M-Curve Analysis. Tokyo.
8. Nordic Council of Ministers. (2020). Support systems for student parents in Scandinavia. Copenhagen.
9. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report: Gender Parity in Higher Education. Paris.